

The New York Times Gazetesi'nde (1922-1931) Halide Edib'le İlgili Yayınlanan Haberlerin İncelenmesi*

Analyzing the News about Halide Edib in The New York Times Newspaper
Between the Years 1922 and 1933*

Çilem Tuğba Koç, Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: takdag@erciyes.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Halide Edib, The New York Times, Modern Kadınlık İmgesi, Türk Feminist.

Öz

Halide Edib Adivar, Türkiye'deki modernleşme dönemi içinde yetişmiş ve zihin dünyası bu dönemde daha çok Türkçü akımlar ve Türk Milliyetçiliği çerçevesinde biçimlenmiş bir kadın aydındır. Özellikle son yıllarda, Türkiye'de entelektüel bir aydın olan Halide Edib üzerine yazılan kitaplar onu daha popüler hale gelmiştir. Amerikan Kolej'inde aldığı eğitim sayesinde ana dili gibi İngilizce konuşan Halide Edib Adivar, yabancı basın tarafından da ilgiyle takip edilmiş, Yeni Türkiye'nin yurtdışındaki sesi olmuştur. Bu çalışmada daha önce hiç çalışılmamış olan Edib'in The New York Times gazetesindeki makale, haber ve röportajları incelenmiştir. Londra British Library'de yapılan arşiv çalışması sonucunda Halide Edib Adivar ile ilgili olarak, The New York Times gazetesinde 1922 ile 1933 yılları arasında çıkmış olan toplam 15 habere rastlanmıştır.

Keywords:

Halide Edib, The New York Times, Modern Femininity Image, Turkish Feminist.

Abstract

Halide Edib Adivar, as an intellectual writer, was formed at the framework of Turkish nationalism and Turkish movements, revealed representation of a patriotic Turkish woman who grew up through the modernization period in Turkey. Especially during the recent years the books on this intellectual woman Halide Edib has become more popular in Turkey. Thanks to the training of the American College, speaking English like a native speaker, Halide Edib Adivar was followed very closely by the foreign press. Halide Edib Adivar was followed very closely by the foreign press and became the voice abroad of new Turkey. In this research, the news, articles, interviews are investigated in the newspaper The New York Times which has not been examined before anywhere else. Through the archive work in London British Library we found 15 article on Halide Edib between the years 1922 and 1933 in The New York Times newspaper.

*: Bu çalışma, 19-20 Nisan 2014 tarihinde "Kadın Hayatlarını Yazmak" Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitler ve Tarih Yazımı" isimli Uluslararası sempozyumunda sunulmuş fakat revizyon için tam metin olarak bastırılmamıştır

*: This study is presented in the "Writing Women's Lives Auto/Biography, Life Narratives, Myths and Historiography" International Symposium on the 19th- 20th of April in 2014 but the full paper is not published for the revision.

Giriş

Türkiye’de kadın hareketi, batıdakinden farklı olarak Türk Modernleşmesi’nin bir parçası olarak düşünülmüş ve erkek aydınlar tarafından şekillendirildiğine inanılmıştır. Böylece dönemin öncü kadın yazarlarının ve entelektüellerinin bir kadın aktör olarak eyleycilikleri göz ardı edilmiştir. Oysa, kadın haklarının yukarıdan aşağı doğru şekillendirildiğine dair kabul edilen bu varsayım, özellikle son yıllarda hız kazanan, birçok kadın yazar ve akademisyenin çalışmalarıyla çürütülmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar, Tanzimat’la başlayan kadın hareketinde, dönemin önde gelen kadın aydınlarının oynadıkları rolleri ortaya koymaları bakımından son derece çarpıcıdır.¹ Türkiye’de kadın tarihi, kadın kahramanlar, kadın aydınlar denilince belki de bunlar arasında en çok dikkat çeken, tartışılan isimlerin başında Halide Edib gelmektedir. Kurtuluş Mücadelesi’ndeki meşhur Sultanahmet Mitingi, Anadolu’ya geçerek Milli Mücadele’ye katılması, romanlarında çizdiği idealist(ilkelerinden ödün vermeyen), vatansever kadın figürleriyle bilinen Halide Edib Adıvar milliyetçi/ulusalcı bir çizgide yer almıştır. Bununla birlikte Edib, Milli Mücadele’nin lideri ile ters düşmesi, misyoner bir okuldan mezun olması, dış ülkelerle olan bağlantıları, Ermeni meselesi ve Amerikan Mandası’nı kabul etme gibi konulardaki demeçleri nedeniyle tarihteki tartışmalı isimlerden biri olmuştur. Böylece Halide Edib, Kurtuluş Savaşı’nın adıyla bilinip tanınan “tek kadın kahramanı” tarihin kıyasına itilmekten kendini kurtaramamıştır.

Özellikle son yıllarda çıkan Ayşegül Durakbaşa’nın “Halide Edib, Türk Modernleşmesi ve Feminizm” isimli çalışmasıyla İpek Çalışlar’ın “Halide Edib Biyografisi’ne Sığmayan Kadın” isimli hacimli fakat bir çırpıda okunan bu iki kitap Halide Edib üzerine olan merakı arttırmıştır. Bu çalışmalarla birlikte ilk defa daha önce romanları ve romanlarında sunulan karakterler üzerinden incelenen Halide Edib’in hiç bilinmeyen yönleri ortaya konulmuştur. Halide Edib, Türk Tarihi içinde yazar, gazeteci, edebiyatçı, eğitimci, siyasetçi gibi sıfatlarla nitelendirilse de Edib’in en çok üzerinde durduğu konuların başında “genç kızların eğitimi” gelmiştir. Edib’in eğitimle ilgili fikirleri sarayda memur olan babasının istediği üzerine 1893-94’te Üsküdar Amerikan Kız Koleji’ne² kaydettirmesiyle başlamıştır. İstanbul Amerikan Kız Koleji olarak da anılan bu okul, Edib’in fikirleri kadar şahsiyetinin de biçimlenmesinde çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Edib, Batı felsefesi, ideal ve değerlerini öğrendiği bu kolej eğitiminin yanında, evinde özel hocalardan Arapça, İngilizce, müzik dersleri almıştır. Dönemin önemli isimlerinden Rıza Tevfik, Halide Edib’e doğu edebiyatının ve felsefesinin mistik yanını açacak halk edebiyatı, eski Türk Edebiyatı derslerinin yanı sıra Fransızca dersi vermiştir. Aynı dönemde, İngilizce öğretmenin teşvikiyle John Abbot’ın “Mother” adlı kitabının çevirisini yapmıştır. Mahmut Esat Efendi’nin düzenlemesiyle Mader adıyla basılan eser, Halide Edib’e II. Abdulhamit tarafından verilen şefkat nişanını kazandırmıştır.

1 Serpil Çakır, Ayşegül Yaraman, Fatmagül Berktaş ve Nazan Aksoy gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarından gelen kadın tarihi alanında çalışan araştırmacıların ortaya koyduğu önemli çalışmalar, kadınlara sunulan hak ve özgürlüklerin, yöneticiler tarafından bahşedilmediğini, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar uzanan bir kadın hareketi sonucu gerçekleştiğini ortaya koymuştur.

2 İngilizce metinlerde “Constantinople Woman’s College” ismiyle geçse de Türkiye’de bir çok çalışmada Amerikan Kız Koleji olarak kullanılmaktadır. Bu metinde ise İstanbul’da olduğunu belirtmek için “İstanbul Amerikan Kız Koleji” şeklindeki kullanımı tercih edilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği ve genel bir özgürlük havasının estiği 1908 yılı Halide Edib'in *Tanin* gazetesinden yazarlığa başladığı yıl olmuştur. Edib'in buradaki yazarlık tecrübesinin ardından, *Resimli Kitap*, *Yeni Tanin*, *Şehbal*, *Musavver Muhit*, *Mehasin* ve *Resimli Roman Mecmuası* gibi süreli yayınlarda da yazıları yayınlanmıştır. Maarif Nazarı (Eğitim Bakanı) Sait Bey'in teklifiyle Kız Öğretmen Okulları'nda öğretmenlik ve Vakıf (evkaf) Okulları'nda müfettişlik yapmıştır. Müfettişlikle birlikte Halide Edib, kadınların eğitimi, pedagoji gibi konularda konferanslar verip makaleler hazırlamıştır. 1919'dan itibaren Anadolu'ya silah ve cephane taşıyan karakol teşkilatında görev alarak işgal kuvvetlerine karşı hareketlerin içinde yer almıştır. İstanbul işgal edilip kendi ve eşi için yakalanıp idam edilme kararı çıkınca, eşi Dr. Adnan Adıvar'la birlikte Anadolu'ya geçip Milli Mücadele Hareketi'ne katılmıştır (Ağbaba, 1997:11-15).

Halide Edib'in önce İttihat ve Terraki sonra Türk Ocağı ile devam eden politik kimliği karakterinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Liberal bir çizgide ilerleyen fikirleri, yaşadığı dönemin koşulları altında milliyetçilik ideolojisi ile yoğrulmuştur. Argunşah'ın da ifade ettiği gibi (2015:51) Halide Edib, yaşadığı dönemin bir kadın yazarı ve bu dönemden etkilenen bir birey olarak, toplumsal değişim süreci içinde kendi yerini ve kendine biçilen rolü sorgulamıştır. Edib, çok az sayıda kadının eğitim alma ve çalışma olanağına sahip olabildiği bir dönemde hem kendi değerlerini hem de batılı fikir ve idealleri öğrenebileceği bir eğitimden geçmiştir. Edib'in kendi anılarında da yer verdiği İstanbul Amerikan Kız Koleji'ndeki hocalarıyla kurduğu yakın dostluklar ve kızların eğitimi meselesinde gösterdiği hassas tutum, batı basını tarafından tanınmasını ve dönemin önemli isimleriyle tanışabilmesini sağlamıştır.

Halide Edib 'genç kızların eğitimi' için çok çaba göstermiş olsa da kendini 'feminist' olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Kadın hareketini aşırı bulmuş kendi ağırbaşlı kimliğine asi çıkışlar yapmayı yakıştıramamıştır. Halide Edib hem aile bağlantıları hem de eğitimi ve yazarlık tecrübesi nedeniyle dönemin önemli erkek entelektüelleri arasında saygı görmekte ve kendi parasını kazanabilmekteydi. Yaşadığı dönem içinde düşünülürse Halide Edib çok az sayıda kadının sahip olduğu olanaklara sahipti, bu sebeple de ayrıca bir hak mücadelesi içinde olmayı tercih etmemiş olabilir. Fakat ne olursa olsun Halide Edib'in ilk dönem yazılarına bakıldığında *Büyük Mecmua*, *Tanin* ve *Mehasin* gibi süreli yayınlarda yayınlanmış tek tük birkaç yazı haricinde bu konuyu önceliğine almadığı söylenebilir. Bununla birlikte, Halide Edib'in genellikle üst-sınıftan kadınların toplandığı kadınların ilerletilmesiyle ilgili olan Teali-i Nisvan cemiyetinde çalıştığı bilinmektedir.³

Ayşe Durakbaşa da Halide Edip Adıvar "Türk Modernleşmesi ve Feminizm" kitabında Edib'in kadın hareketi ile arasında çok zayıf bir bağ olduğunu iddia etmiştir. Durakbaşa'ya göre (2009: 241), Edib'in kendisi de ne anılarında ne de başka bir yerde dönemin kadın derneklerine ve diğer öncü kadınlara neredeyse hiç yer vermemiştir. Edib daha çok kendisi gibi eğitim işiyle ilgilenen Nakiye Elgün gibi muallime hanımlarla yakın ilişki geliştirmiştir (Durakbaşa, 2009: 242).

Halide Edib kendini feminist olarak tanımlamasa da 1.Dalga Kadın Hareketi'nin temel talepleri arasında 'kadınların eğitimi' önemli bir yer tutmuş, bu konuya sufrag

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Durakbaşa, Halide Edip Adıvar Türk Modernleşmesi ve Feminizm, 2009, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 241.

yayınlarında da özel bir yer ayrılmıştır. İnci Enginün, Edib'in kadın erkek ayırmaksızın yazdığı romanlar içindeki neredeyse bütün karakterlerin üniversite mezunu gençler olduğuna dikkat çekmiştir (Enginün, 1991:74).Edip, kadınların durumlarının iyileştirilmesine ilişkin fikirlerinde dönemin diğer milliyetçi ve liberal çizgide olan erkek aydınlarıyla benzer bir bakış açısına sahip olmuştur. Ona göre, eskiden mutlak olarak farklı olacağı düşünülen yeni toplum yapısında kadının eğitim alarak kamusal alana çıkışı 'çocuk yetiştiriciliği' ve 'toplum inşası'daki rolüyle ilgili olarak gerekliydi. Halide Edib, kadınların eğitim alarak vatana millete faydalı olabilecek evlatlar yetiştireceğini, onların yetiştireceği evlatların dayeni çağın ideal ve değerlerini bir sonraki nesle aktaracağını düşünmüştür.

Buna rağmen dönemin önemli batılı gazetelerinden biri olan *The New York Times* gazetesi, Edib'i "Türk Feminist, Türkiye'de Kadınların Durumun İyileştiren Kadın" ifadeleriyle anmıştır. Türkler'in batılılaşma çatlağını kapatmaya çalışan siyasi propagandacısı Halide Hanım'ın Türkiye'deki kadın hareketinin "parlayan yıldızı" olduğu iddia edilmiştir (Blakemore, 1931: 299-300). Frances Kazan, Halide Edib'in iki açıdan tarihteki eyleyciliğine dikkat çekmiştir Bunlardan birincisi, Kurtuluş Savaşı'nın verildiği, Türkiye tarihi açısından en kritik olayların meydana geldiği bir döneme ışık tutması; bir diğeri ise batılı kamuoyu tarafından takip edilmesidir (Kazan, 1995: 43). Batılı kamuoyu, Türk Modernleşmesi'nin önemli öncülerinden biri olan, Halide Edib'e özel bir ilgi göstermiş, onunla ilgili röportaj, makale ve haberler yayınlamıştır. Özellikle, *The New York Times* gazetesinin⁴ 1922-1931 yılları arasında toplam 15 haberin Halide Edib'le ilgili olduğu görülmüştür. Bu haberlerin incelenmesinin Türkiye'de Edib'in tarihi eyleyciliği üzerine oluşan bir kadın anlatısının oluşmasına katkı sunacağı düşünülmüştür. Ayrıca, bu çalışmayla, modernleşmenin önemli simgelerinden biri olarak görülen Edib üzerinden batılı kamuoyunun yeni "modern" Türk kadınına nasıl gördüğü ve görmek istediği de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Halide Edib'in Batıyla ilk Teması: İstanbul Amerikan Kız Koleji

İstanbul Amerikan Kız Koleji, Halide Edib'in anılarını yazdığı "Memories of Halide Edib" isimli kitabında belirttiği üzere Amerikalı misyonerler tarafından kurulmuştur. Reeves ve Ellington'a göre (2014:54),19.yüzyılın sonunda "eğitim" Amerika'nın dışarıya ihraç ettiği en önemli kültürel ürünler arasında olmuştur. Dış ülkelerde kadınların eğitimi için kurulan birçok Amerikan okulu, merkezi Amerika'daki kadın misyonerler tarafından finanse edilmiştir. İstanbul Amerikan Kız Koleji de bunlardan biri olmuştur. Yine Reeves ve Ellington'a göre (2014:54), tarihçilerin birçoğu kadınların eğitimi için açılan Amerikan misyoner okulları ve kolejlerinin Protestanlığı ve Amerika'nın kültürel ideallerini misyoner olarak faaliyet gösterebilir ya da göstermesin kültürel emperyalizmi inşa etmek için kullandıklarını ortaya atmışlardır.

Kolej uzun bir süre Amerikan Kadın Misyoner Cemaati tarafından yönetilse de 1908 yılından itibaren yönetimin el değiştirmesiyle bağımsız hale gelmiştir. Fakat yine de kolej Hıristiyan karakterinden sıyrılamamış "The World Young Women's Christian Association (YWCA) (Genç Kadınlar Hıristiyan Birliği)'nin bir şubesi olarak

4 Gazete'nin sonraki ismi The New York Times olmuştur. British Library'de yer alan gazete kataloğunda gazetenin ismi The New York Times (1851-2008) olarak geçmektedir.

faaliyetlerini sürdürmüştür (Jenkins, 2008:167, Biçer 2016:46). İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin 1912 yılına ait kataloğunda okulun amacında Hristiyanlık vurgusu yapılması bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kolejin amacında, öğrencilere yüksek entelektüel kültür ve tamamen gelişmiş bir karakter için geniş olanaklar sunmakla birlikte kolejin İsa'yı öğretmek için çalıştığı, öğrencilerin ve dini inançlarının onur ve derecesini arttırmaya hedeflediği belirtilmiştir (Greene'den akt. Biçer, 1916:191).

Biçer'e göre (2016:64), İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin kuruluşunda kadın misyoner örgütü olan, Yabancı Kadın Misyoner Topluluğu (WBMI)'nin büyük payı olmuş ve okul 1908 yılında misyoner örgütünden bağımsız olduktan sonra da amaç ve işleyiş olarak başlangıçtaki çizgisinden ayrılmamıştır. Mary Mills Patrick, 1909 yılında yazmış olduğu bir mektupta kolejin Hristiyan temelinde sıkı durması gerektiğini çünkü birdenbire özgürleşen Müslümanların, Hristiyan okullarına yöneldiklerini, bunların içinde en iyisini aradıklarını, ve misyon okullarını ele geçirebileceklerini yazmıştır. Müslüman kızların İncil derslerine ve kuruluş sözleşmesinde belirtilen diğer bütün faaliyetlere katılması gerektiğini, kontrolün Müslümanların eline geçmemesi için bu dini meselelerde taviz verilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Freely, 2000: 198, Biçer, 2016: 51).

Edib'in anılarında Amerikan Kız Koleji'nde Miss Fensham tarafından İncil dersleri verildiğinin ifade edilmiş olması bu bilgiyi doğrular niteliktedir. İncil dersleri alması evde pek hoş karşılanmayan ve İncil okuması engellenen Edib, bu karşılaşmanın ev halkının sandığının aksine kendisini Hristiyan yapmaktan ziyade dini değerlerini hatırlattığını şu sözlerle anlatmıştır:

“...Miss Fensham'ın bir Noel gecesi talebeye yaptığı konuşmayı hiç unutmam. En sade, fakat vazih bir şekilde Hazret-i İsa'nın doğumunu, insaniyete getirdiği muhabbet ateşini anlatırken herkes ağlıyordu. Benim de gözlerimden yaş boşandı, fakat neden bilir misiniz, kendimi Süleyman Dede'nin o ezeli şaheserindeki, yani Mevlit'indeki Veladet bahsini dinliyor gibi oldum. Adeta Peygamberimizin doğduğu, yani gözlerini dünyaya açtığı andaki günahkarlar için Allah'a yalvardığımı görüyor ve işitiyor gibi oldum.....” (Adivar, 2000: 126-127).

Amerikalı misyonerlerin desteğiyle 1871 yılında kurulan İstanbul Amerikan Kız Koleji, kadınların eğitimi için uzun vadeli projelerle işe başlamış feminist eğilimli bir okul olarak tanımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyarete gelen bir karı koca kızlar için neredeyse hiçbir eğitim olanağı olmadığını fark etmiş, ülkelerine döndükten sonra Osmanlı kızlarının kaderini değiştirmek için İstanbul'da bir kız okulu açmaya karar vermişlerdir. Başta altı Amerikalı kadının birikimi olan 500 dolarla yola çıkmışlardır.⁵ İstanbul'daki Kız Koleji'ni kurmaya gelen misyoner öğretmenler yalnız inançlarını yaymak değil, doğulu kız kardeşlerini ilerletmek gibi bir amaçla da bu okulu kurmuşlardır. Okulda dini tolerans, kadın erkek eşitliği, enternasyonalizmin ilkeleri gibi çok değişik konular ders olarak okutulmuştur. Fizik, Geometri ve Cebir gibi Fen derslerine, Psikolojiye ve Tarihe önem verilen okulda ciddi bir akademik düzeye ulaşılmıştır. Müfredatta dönemin en çok ihtiyacı olan hemşirelik dersi de unutulmamıştır. Halide ikinci kez koleje yazıldığında arkadaşlarına hocalık edecek düzeye gelmiştir. En başarılı olduğu dersler Felsefe, Astronomi ve Edebiyat olmuştur (Çalışlar, 2010: 28-29).

⁵ Kolej Mrs. Albert Bowker, Caroline Borden, Wellesley Koleji'nin kurucusu Pauline A. Durant, Olivia ve Caroline Phelps Stokes, Mrs. Finley, J. Shepard, Mrs. Russell Sage gibi dönemin önemli kadınları tarafından finanse edilmiştir (Curti, 1998:165).

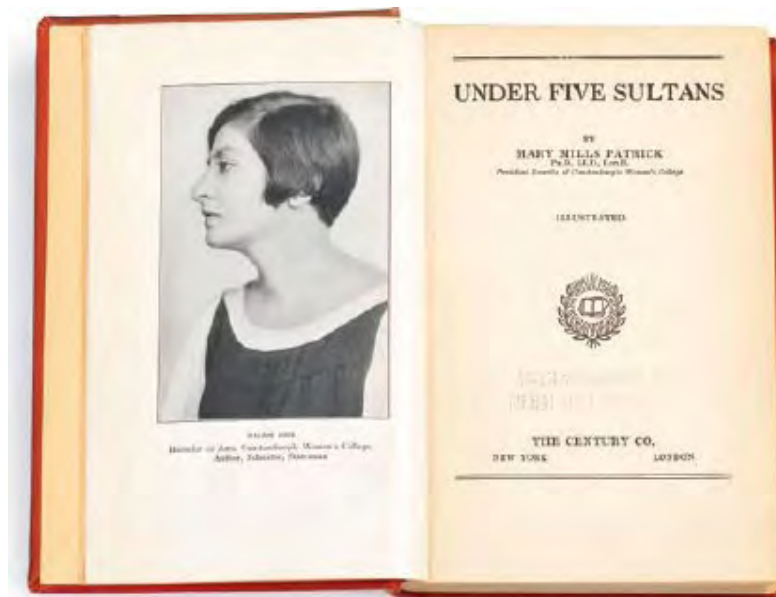
İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin başıbaşılarından Caroline Boarden ve kolejin 30 yıldan fazla müdüreliliğini üstlenen Marry Mills Patrick buradaki kızların Osmanlı ruhu fakat Amerikan değerleriyle yetişmesini istemiştir. Amerikan-Osmanlı koleji olan okulda işlenen ruh, evrensel olarak bütün dinlere karşı hoş görülü, kadınlık bilincine sahip uluslararası işbirliğine açık görüşlü kadınlar yetiştirmek olmuştur. Bu bakımdan koleji diğer Amerikan misyoner okul ve kolejlerinden farklı kılan en önemli argüman seküler değerlere öncelik vermesidir. Kolej eğitiminin karakterini Patrick, Boarden ve Edib belirlemiş, kolejden yetişen sonraki kuşaklar bu karakterle şekillenmişlerdir (Reeves ve Ellington, 2014:55).

Halide Edib kendi anılarında uzun yıllar kolejin müdüreliliğini yapan Dr. Patrick tarafından yönetildiği için misyonerlik tarafından ziyade özgür düşünceye sahip, eleştirel fikirlere ve evrensel değerlere önem veren bir okul olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“..... Miss Fensham'ın bilhassa İncil derslerinden çok istifade etmişimdir. İngiliz Edebiyatı'nın ve sanatının inkişafında, klasiklerden fazla müessir olan bu eseri, dini olduğu kadar fikri cephesinden de bana idrak ettirmişti. Mamafih, bu kadın, Kolej'in başında olsaydı misyonerlik tarafını idame ettirecekti zannediyorum. Dr. Patrick felsefe hocamızı, çok geniş ve milletlerarası bir görüşe sahipti. Talim ve terbiyeye, hür ve tenkidi görüşün tekamül ettirilmesini bilhassa itina ederdi...” (Adivar, 1996: 126).

Marry Mills Patrick İstanbul Amerikan Kız Koleji'ndeki görevinden emekliye ayrıldıktan kısa bir süre sonra 1929 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarını anlatan “Under Five Sultans (Beş Sultan'ın Yönetiminde)” isimli anılarından oluşan bir kitap yayınlamıştır. Mary Mills Patrick kitabın girişinde çok uzun yıllardan beri Osmanlı'nın merkezinde kızlara eğitim vermenin ne denli önemli bir şey olduğunu vurgulayarak, kitabını kolejin eski mezunlarına ithaf ettiğini söylemiştir. Kitabın baş sayfasının hemen karşısında kolejin en önde gelen eski mezunlarından Halide Edib'in kısa saç kesimi ve elbisesiyle “yeni(modern) kadın” olarak çekildiği fotoğrafına yer verilmiştir. İsmi hem hemen altında ise, İstanbul Amerikan Kız Koleji Güzel Sanatlar Fakültesi mezunu, yazar, eğitimci, devlet adamı ifadeleri yer almıştır. (Mary Mills Patrick (1929) Under Five Sultans (New York: The Century Co.)

Resim 1:

Patrick Halide Edib'i sadece yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmet etmesi için değil ama aynı zamanda Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e kadar kolejin yüzünü en iyi şekilde temsil ettiği için seçmiş, kolej mezunu olan diğerleri gibi modern, politikayla ilgili, profesyonel Müslüman bir kadın olarak yetiştirmiştir. Patrick'in bu seçimi, toplumsal cinsiyet, din ve politikanın Yakın Doğu'da bir Amerikan Koleji'nde okuyan kız öğrenciler üzerinde kesişimi anlamada, Amerikalı eğitimci kadınların kendilerini, yaptıkları işi ve kurumlarını nasıl temsil edeceklerine karar vermelerine yardımcı olmuştur (Reeves ve Ellington, 2014:54). Lewis'in belirttiğine göre (2004:37) doğrudan dile getirmeseler de Halide Edib'in iddialı yazıları ve feminist mücadelesi öğrenciliğinden beri kolej yetkilileri tarafından gururla karşılanmıştır. Kolej yöneticileri, Edib'in aldığı eğitimle bir harem hanımından mücadele eden milliyetçi bir yoldaşa dönüştüğünü düşünmüşlerdir.

Halide Edib, 1908 Ekim'de *The Nation* gazetesine "The Future of Turkish Women (Türk Kadınlarının Geleceği)" başlıklı bir yazı göndermiştir. Yazıda İngiliz ve Amerikalı eğitimcileri Osmanlı topraklarında eğitim kurumları açmaya davet etmiştir. Edip, Türk kadınlarının yemekten içmekten çok, eğitime ihtiyaçları olduğunu vurgulamıştır. Edib'e göre ulusun kurtuluşu için iyi eğitim görmüş ileriye görebilecek, milliyetçi kadınların yetişmeleri gerekmektedir. Bunun için Türk kadınlarının Anglo-Sakson'ların "kadınlığa ve eve" ilişkin değerli görüşlerini öğrenerek neden dünyanın medenileşmesinde önemli bir yere sahip olduklarını anlamaları gerekmektedir(Halide Edip, *The Nation*, 24 Ekim 1908, s.149). Edib'in bu mektubu İngiltere cephesinde karşılık bulmuş, Edib dönemin ünlü entelektüel ve kadınlarından olan Isabel Fry ve Grace Ellison'la tanışmıştır. Halide Edip İngiltere'ye ilk kez İngiliz eğitimci Isabel Fry'nin⁶ daveti üzerine 1909'da gitmiştir. Isabel Fry önceki yıl Türkiye'ye gelerek Edib'le kadınların eğitimi ve Türkiye'de yapılması mümkün olan reformlar konusunda görüşmüştür. Edib anılarında bu karşılaşmanın iki kadın arasında hayat boyu sürecek çok değerli ve derin bir arkadaşlığın başlangıcı olacağını söylemiştir. Halide Edib, Miss. Fry aracılığıyla Nevinson ve Bertrand Russell gibi liberal entelektüellerle tanışmıştır. Edib bu karşılaşmalarından yola çıkarak makale ve kitapları için bilgiler toplamıştır (Durakbaşı, 2009: 191, 193).

Edib'in tanıştığı bir diğer önemli isim ise aynı zamanda gazeteci olan Grace Ellison'dır. Ellison, Kurtuluş Savaşı'nda Edib ve Mustafa Kemal Atatürk'ü yakından izleyebilme şansına erişecek bir gazetecidir. Ellison, Anadolu'daki gözlemlerini "Ankara'da bir İngiliz Kadını" (1923) isimli kitapta aktarmıştır. Nakia'e göre (2015:24-25) Grace Ellison Türk kadınlarının özgürleşmesi fikrini sıcak bakmamıştır. Ellison, modernleşme, batılılaşma ve milliyetçilik fikirlerinin birbirine karıştığı Osmanlı İmparatorluğu'nda feminizm ideolojisinin farklı toplumsal ve politik sonuçları olacağını farkına varmıştır. Ellison Türk kadınına sessiz halen dahi peçeli nesnelere bakışta oryantalist bakışı düzeltmek ve onları konuşan özneler olarak ayağa kaldırmak istemekteydi. Avrupa'nın Türk kadınının ne olduğunu gerçekten görme zamanı gelmiştir. Ellison'a göre, Türk kadının öncelikli sorununun kapalı olmakla bir ilgisi yoktur. Grace Ellison Halide Edib'le olan karşılaşmasında İngiliz kadınlarının Türk kadınlarını ilerletebilmek için ne yapmaları gerektiğini sorduğunda, ondan İngiliz kadınlarının Türk kadınlarının "harem"de değil kendi "evlerinde" yaşadıklarını öğrenmekle işe başlayacaklarını söylemiştir (Nakai, 2015: 24-25).

⁶ Isabel Fry yargıç Sir Edward Fry ile Lady Fry (Mariabella Hodgkin)'in kızıdır. Aileleri Quakerlara mensuptur. Isabel Fry Newnham Koleji mezunlarından (Durakbaşı, 2009, 192).

Grace Ellison, “Ankara’da bir İngiliz Kadını”(1923) kitabında Halide Edib’i batı kamuoyuna şu sözlerle tanıtmıştır:

“...Anadolu’nun baştan başa her köşesinde karşımıza Halide Hanım’ın resimleri çıkıyor. Devrim kahramanları arasında Türkler ona kendi Jan Darkları olarak saygı ile bakıyorlar. Ulusalçı hareketin tarihinin yazılması düşünülecek ya da girişiminde bulunulacaksa bunda onun yürekli sadakati ve yorulmak bilmez yurtseverliğinin tüm ayrıntıları ile kayda geçmemesi söz konusu bile olamaz.....” (Ellison, 1999:245-246).

The New York Times Gazetesi’nde Halide Edib’le İlgili Haberlerin İncelenmesi

The New York Times’da yayınlanan yazılarda, Halide Edib, “kadın kahraman, amazon, Türk devriminin sıra dışı kadını, feminist figür, sosyal reformcu, Türk Kurtuluş Savaşı’nın resmi lideri, Kurtuluş Savaşı’nın onbaşı, sosyal reformcu, liberal, öncü kadın, kendisiyle en çok onur duyulan kadın, devrimci lider ve yazar” gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. İncelenen haberler genel olarak değerlendirildiğinde, batılı basın Halide Edib’in özellikle eğitilmiş bir kadın olması dolayısıyla Edib’e ilgi gösterdikleri görülmüştür. Haberlerde Edib’in bu yönüne vurgu yapan başlıklar ve ifadeler sıklıkla kullanılmıştır. Bu ifadeler arasında, “Yüksek öğrenim gören ilk Müslüman-Türk kadını, yeni kadın, Yakın Doğu’daki değişimin en çarpıcı sembollerinden biri, Wiliamstown Politika Enstitüsü’ne kabul edilen ilk Avrupalı kadın, batı diplomasına sahip doğulu bir kadın...” nitelendirmeleri dikkat çekicidir.

Halide Edib’le ilgili olarak incelenen ilk haber, The New York Times gazetesinde 26 Kasım 1922 yılında, Zekeriya Sertel tarafından ilk isminin baş harfiyle M. Zekeriya şeklinde verilmiştir. Haber makale şeklinde tam sayfa yayınlanmış, sağ köşede başlığın hemen yanında sayfanın neredeyse yarısını kaplayacak bir biçimde, Halide Edib’in tüfeğiyle birlikte resmi yer almıştır. Resmin hemen altında “Halide Hanım, Türkiye’nin Jan Dark’ı” ifadesiyle İngiliz işgaline karşı Fransız askerinin önünde giderek cesaret veren Jan Dark’la Halide Edib arasında bir benzerlik, hatta aylık ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Aynı benzerlik ilişki, haber başlığı ve alt başlıklarda da “Jan Dark” ifadesiyle sıklıkla vurgulanarak sürdürülmüştür.

Resim 2:

Haber başlığı “Türkiye'nin Ateşli Joan of Darc'ı; Onun Lider Olarak İki Rolü: İnsanları Uyandırmak için: Kalem ve Tüfek” şeklinde atılmıştır. Haberin spotunda da onun bu rolüne gönderme yapan “Romanları ve Mitingleri ile Halkı Uyandıran, Usta Atıcı ve At Binici Halide Hanım İstanbul'dan nasıl kaçarak Anadolu'ya gitti?” ifadesi yer almaktadır. Zekeriya Sertel yazının girişinde bu makalede, Halide Hanım'ı İstanbul'dan daha önce tanıdığı için kendisine yazısında sempatiyle yaklaşacağını ifade etmiştir. Makalede Halide Edib'in hayat hikâyesine ilişkin kesitler, “Politika'ya Yenden Geri Döndü”, “Halkı Uyandırdı”, “Tutuklanmaktan Zor Kurtuldu”, “Asker Olarak Kariyeri” gibi alt başlıklarla verilmiştir.

Yazıda, diğer incelenen haber metinlerinin aksine Halide Hanımın Amerikan basını tarafından eğitimci, feminist rolüyle anıldığı, oysa gerçekte Halide Hanım'ın hiçbir zaman Türkiye'de feminist olarak anılmadığı, kadınların durumlarını iyileştirmek için bir şey yapmadığı ifade edilmiştir (Zekeria, *The New York Times*, 1922:112). Halide Edib feminizm konusunda konuşmakta oldukça ihtiyatlı davranmış, sufrajelerin davalarını savunurken gösterdikleri tavırları aşırı bulduğunu her fırsatta ifade etmiştir. Edib'e göre vatan davası gibi önemli bir sorun dururken, kadınlar kendi kaygıları peşine düşmemeliydi. Özellikle yazının daha ilk satırlarında bu konunun yer alıyor olması, Halide Edib'in görüşleri doğrultusunda makalenin yazdırılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Zekeriya Sertel, Halide Hanım'ın her şeyden önce yazdığı romanlarıyla hem Avrupalılar hem de Türkler tarafından tanınan çok iyi bir yazar olduğunu ifade etmiştir. Sertel, Halide Edib'in romanları yoluyla genç insanlara milliyetçi fikirlerini ve ideallerini aktardığını bunun da en iyi kanıtının “Turan” romanı olduğunu söylemiştir (Zekeria, *The New York Times*, 1922:112). Haberin devamında, Halide Edib'in 1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasi hayata katıldığı en milliyetçi romanlarını ve ilgi çekici makalelerini İttihat ve Terraki'nin yayın organı olan Tanin'de yayınlamaya başladığı anlatılmıştır. Makale başından itibaren duygusal bir tonda Halide Edib'in vatansever, milliyetçilik idealleriyle dolu olan karakterini öne çıkarmaktadır. Zekeriya Sertel, Halide Hanım'ın karakterini anlatmak için onun daha önce verdiği derslerdeki kullandığı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Ne olursa olsun Türk Milleti'nin hiçbir zaman yok olmayacağını emin olalım. Eğer tüm dünya karşımızda yer almış olsa bile milletimizin sevgisi bize karşı koymaya cesaret verecektir. Bizi bu uğurda hiçbir zorluk ve fedakarlığın yıldıramayacağına sessizce söz verelim. Ölüm anı geldiğinde ve gözlerimizi dünyaya kaparken bile Türk insanının hiçbir zaman dinlenmeyeceğini ve de hiçbir gece uyumayacağını kendi kendimize tekrar edelim...” (Zekeria, *The New York Times*, 1922:112).

Edib'in vatanseverlik yönünün öne çıktığı makalede, Sakarya Meydan Muharebesi'nde verilen mücadelede kendisinden savaştan sonra bile “At üstündeki kadın” olarak bahsedilmesi bir efsane kahramanın dilden dile dolaşan hikâyesine benzemektedir. Zekeriya Sertel, Edib'in Sakarya Meydan Muharebesi esnasında tam da Türk birliklerinin yorgunluktan bitap düştükleri bir anda atıyla birlikte, kendisini cephenin ön saflarına atarak, askerinin motivasyonunu yükselttiğinden bahsetmiştir (Zekeria, *The New York Times*, 1922:112).

Makalede, Halide Edib'in, “kadın kahraman” kimliğinin bir diğer bileşeni de bütün kahramanların ortak özelliği olan kitleleri etkileyerek arkasından sürükleyebilme

özelliğine de vurgu yapılmıştır. Edib’in “kadın kahraman olma” özelliği, “bir ulusu ayağa kaldıran kadın” ifadesiyle somutlaşmıştır. Sertel, Halide Edib’in kahraman kişiliğini şu sözlerle aktarmıştır:

“... Halide Edib, bağımsızlık mücadelesi için mitingler düzenlemiş, Ankara’da bir gazete çıkararak genci ve yaşlısıyla herkesi vatanın bağımsızlık mücadelesine davet etmiş, vatan mücadelesini destekleyecek dökümanların çevirmiş, kimi zaman ise; gazetecilere bağımsızlık mücadelesini ve yabancı basında, ülkesinin haklı davasını hem tanıtmak hem de milli mücadeleye dünya kamuoyu nezdinde de taraftar toplamak gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Edib, bütün bu özelliklerle kitleleri arkasından sürüklemeyi başarabilmiştir. Onun kitleleri harekete geçirme gücünün büyüklüğü, 1919 Mitingi’nde yüzlerce kişiyi arkasına toplamıştır...”

Sertel, Halide Edib’in hitap ettiği ve yaklaşık 100,000 insanın katıldığı 1919 yılındaki Sultanahmet Mitingi ertesinde Edib’le bir parti toplantısında karşılaşmıştır. Sertel, Edib’in miting için toplanan kalabalığı ve kalabalığın heyecanını gördükten sonra Amerikan Mandası fikrinden nasıl vazgeçtiğini şu sözleriyle anlatmıştır:

“...Dünkü miting yeni bir bakış açısı kazanmamı sağladı. Halkımızın heyecanını yakından hissettim ve bu ulusa boyun eğdirmeye çalışacak her çabanın boş bir çaba olduğunu anladım. Yabancı bir ülkenin himayesine girme fikri yanlış bir fikirdir. Türkler kendi kaderlerine kendileri hükmedeceklerdir, başka hiç kimse onlar adına bunu belirleyemez...” (Zekeria, *The New York Times*, 1922:112).

Zekeriya Sertel makalesinin devamında Edib’in bugünden sonra düşmanlara karşı durabilecek en önemli silahın buna iman etmiş halk olduğunu gördüğünü ve bu günden sonra Türkiye’nin mutlak bağımsızlığı için çalıştığını ifade etmiştir.

The New York Times’da yer alan haberler arasında bir diğer dikkat çekici haber ise, 24 Şubat 1924 tarihli “Türk Kadını Özgürlüğünü Arıyor: Esarete ve Ev içine Hapsedilen Kadınlar Zincirlerinin Boyunduruğundan Kurtuluyor- Siyasal Haklarını Talep Ediyor” başlıklı haberdir. Halide Edib’in Sultan Ahmet Mitingi’nde çekilmiş fotoğrafı sayfanın dördte ikisini kaplayacak şekilde sayfanın tam ortasına yerleştirilmiştir. Fotoğrafın hemen üstünde kalın ve büyük harflerle “Türk Kadınlarının Lideri” yazısı yer almaktadır.

Resim 3:

Haber metnin kim tarafından yazılmış olduğu belli değildir. Haberde, Osmanlı Dönemi'nden Yeni Kurulan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kadınlarla ilgili olarak birçok reformların yapıldığı, şimdilerde ise kadınlara siyasal hakların verilmesi konusunun tartışıldığı söylenmiştir. Halide Edib'in Türk kadınlarına rol model olarak gösterildiği haberde Halide Edib'in kısa yaşam öyküsü şöyle aktarılmıştır:

“...Halide Edib, İstanbul'da Amerikan Kız Koleji'nden mezun olduktan sonra, Batı Medeniyeti idealleri ve ruhuyla doldu. Edib, erken yaşlarda, 17 yaşında evlenerek, kendini birden bire işe yaramaz hissettiği ve boş yere vaktini öldürdüğünü düşündüğü ev yaşamı içinde buldu. Edib'in Amerikan Kız Koleji'nde aldığı eğitim, onun harem hayatını kabullenmesini olanaksız kıldı. İki erkek çocuğu annesi olmasına rağmen, esaret boyunduruğundan kurtularak, yeni Türkiye'de politika girerek kendini yeni bir hareketin içinde buldu. Ankara Hükümeti'ni benimseyerek yeni Türkiye için çalıştı. Ölümüne mahkum edildi ve Ankara'ya kaçtı. Türk Kurtuluş Mücadelesi'nin başarısıyla birlikte, Halide Edib bilinen bir lider ve kadın sufra (kadınlara oy hakkının verilmesi) hareketinin sözcüsü haline geldi. Meclise seçilmesine rağmen, sadece erkeklere temsil etme yetkisi tanıyan yasa nedeniyle ilk Bağımsız Türk Parlamento'su'na girmesi engellendi. Eğitim Bakanlığı'nın isteği üzerine kadınların eğitimiyle ilgili bir program hazırladı ve okulların baş müfettişliğine atandı. Türk-Yunan Cephesi esnasında, “onbaşı” rütbesiyle Türk Ordusu'na hizmet etti. Şu anki eşi, Dr. Adnan Bey, İstanbul'da Ankara Hükümeti Heyeti'nin önemli bir üyesidir...” (The New York Times, 1924, 22)

Halide Edib, iki kere Amerika'ya gitmiştir. İlkinde, 1928 yılında Williamstown'da tertiplenen bir yuvarlak masa konferansına davet edilmiştir. Bu yönüyle Siyaset Bilimi Enstitüsü'ne, (Political Institute) davet edilen ilk kadın olmuştur. Yedi aylık bu konferans turuyla Amerika'yı dolaşmıştır. Halide Edib, Amerika'da ikinci kez bulunduğu, 1931 yılında, Columbia Üniversitesi Bernard College'da Türk Tarihi dersleri okutmuş, üniversitedeki resmi dersleri dışında, çeşitli kurumlarda birçok konferanslar vermiştir (Edib, 1982:7). The New York Times'da incelenen periyotta Halide Edib'in Amerika'ya ziyaretleri de konu edilmiştir.

The New York Times'da Halide Edib'in Amerika'ya iki kere gelişiyile ilgili üç haber yer almıştır. Bunlardan ilki, 22 Temmuz 1928 tarihinde Siyaset Bilimi Enstitü Müdürü ve Başkanı Dr. Hary A. Carfield tarafından düzenlenen sekizinci toplantıya davet edilmesidir. Bu konferansa davet edilecek olan Edib, Enstitü'de “Modern Türkiye ve Problemleri” isimli bir de konferans verecektir. 28 Temmuz 1928 tarihinde görülen ikinci haberde ise, Williamstown'daki Siyaset bilimi Enstitüsü'ne ders vermek üzere gelen “Türk Feminist” bahsedilen Edib'in konferansa davet edilen “ilk Avrupalı kadın” olduğu vurgulanmıştır. Yine haberin alt başlıklarında, “Artık ülke kadınları özgür, Türkiye'de kadınlar her işte ve meslekte çalışabiliyorlar” ifadeleri yer almaktadır (The New York Times, 1928). Bununla birlikte, Halide Edib'in Türk kadınları için yaptığı işlerden ve kadın hareketindeki öncü kimliğinden de şu şekilde bahsedilmiştir:

“Halide Edib, Talat Paşa ve Damat Paşa'nın yönettiği İttihat ve Terakki Partisi'nin bir üyesiydi. Ve bu partinin yönetimi altında, Türk kadınları için modern okulların ve kulüplerin açılması için çalıştı. Şeriata göre, kızların peçeyle dolaşmak zorunda kaldığı bir dönemde, Türk Kadının kurtuluşu için mücadele etmiştir. 1924 yılında, yeni kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne poligaminin kaldırılması, erkeğin üstünlüğüne bağlı boşanma yasasının değiştirilmesi ve çocuk evliliklerinin önlenmesi gibi konularda yazılı istekte bulundu. Bugün, Türk kadının peçesinden kurtulması, politikada, iş yaşamında ve diğer mesleklerde erkeklerle eşit olanaklardan faydalanması gibi önemli adımlar için, Türk Kadını, büyük ölçüde ona ve onunla birlikte çalışan diğerlerine çok şey borçludur.” (The New York Times, 28 Temmuz 1928, 28).

Halide Edib'in Amerika'ya ikinci kere gelişini konu olan 1 Şubat 1931 tarihli son haberde ise “feminist yazar” Halide Edib Hanım'ın Bernard'ta, misafir öğretim üyesi olarak ders vermeye geldiği duyurulmuştur. Halide Edib, hem bizzat Kurtuluş Mücadelesi'nin

içinde yer almış olması, hem Mustafa Kemal Paşa'nın savaş esnasında danıştığı, yakın isimlerden biri olması bakımından, hem de "Yeni Modern Türk Devleti"ni kuracak olan Genç Türkler'le İttihat ve Terakkiyle olan bağına gönderme yapılmıştır. Böylece Edib'in yeni Türkiye tarihine tanıklık eden ve şekillendiren kişilerden biri olması sebebiyle bu alanda ders verebilecek en etkili isimlerinden biri olarak düşünülmüştür (*The New York Times*, 1931).

Halide Edib'le ilgili haberlerde Edib'in anıları kadar kişiliğiyle de yakından ilgilenildiği görülmüştür. P.W. Wilson'ın Edib'in engellenmiş olması dolayısıyla politika ve edebiyat dünyasının en başarılı isimlerinden biri olduğunu iddia etmiştir. Wilson'a göre Halide Edib, batı diplomasına sahip doğulu bir kadındır. İlke ve değerler açısından Hristiyan fakat toplumuna bağlılığı açısından bir Türk olmuştur (Wilson, *The New York Times*, 1926:11). P.W. Wilson haberin daha başlığında "Halide Edib'in Yaşamı Kendi Cinsiyeti ve Irkı İçin Bir Onurdur" şeklindeki ifadelerle Edib'in hem ulusu hem de kendi ulusundaki kadınlar için övünülmesi gereken bir değer olduğuna işaret etmiştir. Başlığın hemen altında yer alan spot ise daha da dikkat çekicidir. Spotta "Hristiyan İdeal Kadınlığı ile Ataerkil Türk Toplumunu Arasında bir Uzlaşım Sağlamaya Çalıştı" şeklindeki ifadelerden Edib'in doğu ile batı değerlerini kendi kimliğinde harmanlayan ideal bir kadın figür olarak gösterilmiştir.

Haberin spotu ise şöyledir:

"Türkiye'nin ileri gelen isimlerinden⁷ bir olan Halide Edip Hanım'ın anıları öncelikle onun bir kadın ve bir Türk olarak yaşamış olduğu tarihi olaylara bir belge niteliği taşımaktadır. Hayatını anlamak gayet basittir. Peçesini atmış bir müslümandır. Amerikan Kız Koleji'nde Güzel Sanatlar diploması almıştır. Mustafa Kemal Hükümeti sırasında Eğitim Bakanındır. Ve 23 gün sürekli olarak devam eden Sakarya Meydan Muharebesinde, ordusuna "onbaşı" olarak hizmet etmiştir. Yayımcısının Halide Edip hakkında, muazzam bir ruha sahip bir kadın olarak bahsettiği söylenmektedir" (Wilson, *The New York Times*, 1926:11).

Halide Edib'in yaşam öyküsünden oluşan "Memories of Halide Edib" (Halide Edib'in Anıları) isimli kitabının tanıtıldığı bir sayfalık makalede Halide Edib'in karakteriyle ilgili son derece çarpıcı ifadeler yer almıştır. Wilson, Edib'in asla şekilsel bir modernleşme peşinde olmadığını ve asi bir karşı duruş sergilemediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

".....Toplumsal reformları yapan ve Halide Edip'le arasında politik bir mücadele bulunan Mustafa Kemal Paşa, Halide Edip'in bir amazon olarak yükselmesini sağlayarak ona bir devlet bakanlığı bile verir. Ancak sonraki, olaylarda okunacağı üzere, gelişen olaylar neticesinde, perde düşer ve bu durum bir drama dönüşür. Halide Edip'in yaptığı şeylerden çok, Halide Edip'in kendisi daha ilgi çekicidir. Ve bu ilgi çekici olma durumu, ona özgü olan engellenmiş ve hassas olma nitelikleriyle ifade edilebilir. Ancak onun düşünceleri "asi" bir karşı geliş şekline hiçbir zaman dönüşmemiştir. Tam tersine, peçesinden kurtulup şapka giyerek, Hristiyan modern bir Avrupalı kadın gibi dansa gitme arzusu içinde olmamıştır. Pierre Loti'nin anlattığı, boş hevesler ve mutluluklar peşinde koşan kadınlardan da değildir. Aslında, bir önceki yüzyılda yaşamış olan Jane Austen'e kıyasla biraz daha muhafazakar sayılabilirdi. Evliliğiyle ilgili yazısında, tıpkı köle pazarından ucuz bir fiyata alınan ve ev yaşamına dahil edilen bir Çerkes kıızıyla aynı itaatkar ruha sahip olduğunu itiraf etmiştir. Aşk evliliği yapmıştı ve anneliğin verdiği heyecanı hissettiren iki oğlu olmuştu. Ancak, hala canını acıtan bir şeyler olduğunu şu sözlerle ifade etmekteydi: "Neyi kaçırdığımı ve tam olarak ne istediğimi gerçekten bilmiyorum. Kendi kendime sürekli olarak, Türk deyimlerinden biri olan ve yapmak isteyip de yapamadan bu dünyadan ayrılan insanlar için söylenen "gözü açık gitmek" deyimini tekrarlıyordum." Bütün bunlardan sonra Halide Edip normal bir kız olarak büyümesine izin verilen hayatı sorgulamaya başladı: Evli olabilmek için normal bir eş, mutlu olmak için normal bir anne olmak.. Halide Edip, eğer Londra'da ya da New York'ta doğmuş olsaydı, o kültürdeki bir kadın gibi mutlu mesut bir hayat sürebilirdi. Fakat politika ve edebiyat dünyasında bilinen bir isim olamazdı. Onun liberal dünya görüşünde bile, kendisi bu dünyanın sınırlarını belirleyen kişi olmuştur. Bu onun yetiştirilme tarzının bir parçasıydı. Harem'de büyüdü,

7 Halide Edip için "staterwoman", devlet adamını betimlemek için kullanılmıştır, ancak Türkçe'de "devlet kadını" diye bir ifade olmadığı için bu kelime "ileri gelenlerinden" şeklinde çevrilmiştir.

bu doğru, fakat hiçbir zaman oradan kaçmayı düşünmemişti. Harem'in kapıları açık ve pencereleri camdandı. Üsküdar'da yaşayan Halide, Detroit'te oturan kız kardeşi kadar özgürdü....." (Wilson, *The New York Times*, 1926, 11).

Wilson'ın Edib'in karakterine ilişkin tespitleri arasında belki de en ilgi çekici olanı kadın olarak içinde yaşadığı toplum içinde kadınların buldukları durum nedeniyle kısıtlanmış oldukları halde, Edib'in hiçbir zaman isyankâr, taşkın bir karşı çıkış içinde olmamasıdır. Oysa Edib'in yaşadığı dönem Dünya'da 1.Dalga Kadın Hareketi'nin kadınlar için başta eğitim, ekonomik, yasal ve sosyal haklar talep ettikleri bunun için mevcut iktidarlarla çatışmaya girdikleri bir dönemdi. Dolayısıyla, Wilson kadınların eğitimi için tüm hayatı boyunca mücadele veren, liberal bir ufka sahip, kültürel açıdan donanımlı bu kadının bu duruma karşı bir şeyler yapmamış olduğunu şaşırılmış, bu durumu Edib'in her şeyi yapabilmede özgür olmasına bağlamıştır.

Halide Edib'in karakteriyle ilgili analizler sunan bir diğer çarpıcı haber, 29 Temmuz 1928 tarihinde *The New York Times Gazetesi*'nde yayınlanmıştır. Haberi *The New York Times* gazetesinden Clair Price hazırlamıştır. Haberin başlığı "Bir Kadın Yeni Türkiye Adına Konuşuyor" şeklindedir. Haberin spotunda ise "Yakın Doğu'daki Değişimin En Çarpıcı Sembollerinden Biri Olarak Halide Edib Hanım Amerika'ya Geldi" ifadeleri yer almıştır.

Price, Halide Edib'in Williamstown'daki Siyaset Enstitüsü'ne konferans vermeye gelen ilk Avrupalı kadını olduğundan bahsettikten sonra Edib'in siyah gözleri, düz siyah saçlarıyla, yüzünün yuvarlaklığı ve dolgun dudakları gibi fiziksel özelliklerine değinmektedir. Price'a göre bu fiziksel özellikler Halide Edib'in Türk Kadını tipinde olduğunu ispatlamaktadır (Price, *The New York Times*, 29 Temmuz 1928, 4).

Resim 5:

A WOMAN SPEAKS FOR THE NEW TURKEY: Halide Edib Hanım Comes to America as a Striking Symbol of the...
By CLAIR PRICE
New York Times (1923-Corson file; Jul 29, 1928; ProQuest Historical Newspapers: The New York Times (1851-2008) pg. 5M4

A WOMAN SPEAKS FOR THE NEW TURKEY

Halide Edib Hanım Comes to America as a Striking Symbol of the Changed Life of the Near East

As CLAIR PRICE writes in her first column in the United States to be the first woman to lecture at the Institute of Politics at Williamstown, Mass. in one of the most striking events in Turkish history. In appearance she would not seem to be the average American. A small figure, with dark eyes, she would pass for a young girl in the United States. Her features are unusual in their sharpness and intensity. It would take an American fairly well versed in Mediterranean races to recognize her resemblance of face and features of lip as belonging to an unmistakable Turkish type.

As CLAIR PRICE writes in her first column in the United States to be the first woman to lecture at the Institute of Politics at Williamstown, Mass. in one of the most striking events in Turkish history. In appearance she would not seem to be the average American. A small figure, with dark eyes, she would pass for a young girl in the United States. Her features are unusual in their sharpness and intensity. It would take an American fairly well versed in Mediterranean races to recognize her resemblance of face and features of lip as belonging to an unmistakable Turkish type.

In many ways she is a striking personality. Her eyes are large and dark, and her nose is straight and of a fine shape. Her hair is dark and wavy, and she has a certain air of mystery about her. She is a woman who has seen the world, and she has a certain air of mystery about her. She is a woman who has seen the world, and she has a certain air of mystery about her.

Halide Edib Hanım.

...TURKEY, as distinct from the old empire, was not born till the unforgettable night of March 19, 1920, when the British and French armies had overthrown the old empire of Constantinople and placed a king and a parliament on the ruins of the old empire. The new Turkey was born on that night. The new Turkey was born on that night. The new Turkey was born on that night.

Price, haberde öncelikle Edib'in 1908 Devrimiyle birlikte özgürlüğü kavuşan basın aracılığıyla, farklı fikir akımlarıyla kaynaklanan entelektüel ortamda fikirlerini dile getirmekten çekinmeyen cesur bir kadın olduğunu ifade etmiştir. Halide Edib'in hayatından kesitler sunan Price, Edib'in çok dikkat çekici olan kamusal yaşamının, özel yaşamını gölgede bıraktığını iddia etmiştir. Price, başta eski rejimin politikacı devlet adamları Cemal Paşa'yı, Talat Paşa'yı ve Enver Paşa'yı ve yeni rejimin Mustafa Kemal Paşası'nı yakından tanıma şansı bulmuş olan Halide Edib'e Türkiye'nin son yirmi yıldır değişimi içinde çok önemli bir rol oynadığı için ilgi duyulduğunu söylemektedir. Son olarak haberde Edib'in romancı kimliğine de değinilmiştir. Edib'in 1910 yılında, eşi ikinci bir eşle evlenmesi nedeniyle boşandığını ve iki çocuğunu büyütebilmek için kendi parasını kendi kazanmak zorunda kaldığı vurgulanmıştır. Edib'in ilk romanı olan "Harap Mabetler" in bu koşullarda ortaya çıktığı belirtildikten sonra 1911'de basılan "Handan" romanıyla popüler bir isim haline geldiği ve tanındığı bilgisine yer verilmiştir (Price, *The New York Times*, 29 Temmuz 1928, 4).

Sonuç

Halide Edib yaşadığı dönemde gerek kendi ülkesinde gerekse yurtdışında yakından bilinen önemli bir kadın figür olarak tarihteki yerini almıştır. Batı basını bu önemli kadın figüre en çok da eğitilmiş, kendi parasını yazarlık mesleğinden kazanabilen ayakları üzerinde durmayı başarmış bir kadın öncüsü olduğu için ilgi göstermiştir. *The New York Times* gazetesinde (1922-1931) yayınlanan haberlere, makalelere, röportajlara bakıldığında, her yazıda mutlaka kısa da olsa Halide Edib'in kısa bir biyografisine yer verildiği görülmüştür. Halide Edib, batı basınında, "Türk Feminist", "Doğu'nun Yeni Yüzü", "Modernleşmenin En Önemli Sembollerinden", "Büyük Romancı", "Devlet Adamı" ve "Eğitimci" olarak yer almıştır. Gazetede Edib'in siyasi ve edebi kişiliği ön planda tutulmuştur. Halide Edib, yeni Türk Devrimi'ni bizzat yaşamış, yaşamakla da kalmayıp bu tarih hakkında yurtdışında da konferanslar vermiş, makaleler yazmış önemli bir kadın aydındır. Koca bir imparatorluğun çöküşünden bir milletin yeniden ayağa kalkışına canlı olarak tanıklık eden Halide Edib'in görüşlerine hem tarihin bir eyleyeni/aktörü hem de anlatanı olarak başvurulmuştur.

Batı basını Halide Edib'i doğunun idealleriyle batının ideallerini şahsiyetinde birleştirebilen bir kadın idol olarak sunmuştur. Edib kendi öz kimliğine ve değerlerine sahip, vatansever bir kadın aydın olmakla birlikte aldığı kolej eğitimi sayesinde batı ideal ve fikirlerini de bilen açık görüşlü, modern bir kadın olması nedeniyle yüceltilmiştir. Haberler aracılığıyla Halide Edib modern/yeni kadın idolü olarak Türk kadınlarına örnek olabilecek bir kadın figür olarak göstermiştir. Halide Edib'in yaşadığı dönemde Şukufe Nihal, Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin gibi önemli kadın figürler de yer almaktadır. Edib'in bu isimlerden daha çok öne çıkması ve batı basınında övgüyle bahsedilmesi; iyi bir yabancı dile sahip olması, okuduğu kolej sayesinde iyi bir siyasetçi/lider olarak yetişmesi, kurduğu bağlantılar, Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın liderinin hemen yanında durabilmeyi ve onun da takdirini kazanabilmeyi başarmış 'tek kadın' olabilmesi gibi birçok nedene bağlı olarak değerlendirilebilir. Fakat bu ilginin nedeninin araştırılıp somut bir şekilde ortaya konulması ancak başka bir araştırmanın konusunu oluşturacaktır.

Diğer taraftan haberlerde Halide Edib'in kadınların eğitimi üzerine fikirlerinden de yararlanılmıştır. Gazetede, Edib'in kendi toplumunda Türk kadınlarının günün gerektirdiği bilgilerle donatılarak eğitilmesi, kadınların ilerletilmesi, toplumdaki konumlarını ve yerlerini değiştirebilecek koşulların hazırlanması yönündeki çabalarına dikkat çekilmiştir. *The New York Times*'da incelenen periyotta yer alan haberlere bakıldığında Halide Edib'ten "feminist figür", "ırkı ve cinsiyeti için bir onur", "kadınların iletilmesi için çalıştı", "batı diplomasına sahip doğulu bir kadın" şeklinde bahsedilmiştir. Bununla birlikte incelenen haberler arasında, Edib'in dostu ve arkadaşı Zekeriya Sertel tarafından yazılan makalede batılı basının Edib'i "feminist" olarak nitelendirdiği oysa kendisinin ülkesinde bu şekilde anılmadığı dile getirilmiştir. Makalede Halide Edib'in vatansever, milliyetçi ve ülkesinin kaderi için mücadele eden bir lider olarak öne çıkartıldığı görülmüştür. Sertel, Halide Edib'in ülkesinde "kalemi ve silahıyla ülkesinin Jan Dark'ı" olarak anıldığını ifade etmiştir.

Edib'in Amerika'ya olan ziyaretleri de *The New York Times* gazetesi aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Halide Edib'in ülkesinde en çok saygı duyulan görüşlerine başvurulmuş bir kişi olmasının ötesinde, bizzat Milli Mücadele'nin lideriyle birlikte Anadolu'daki savaşı için verdikleri mücadeleden dolayı Amerika'daki Williamstown'daki Siyaset Enstitüsü'ne davet edildiği söylenmiştir. Edib'in bu konferansa davet edilen "ilk Avrupalı kadın" olduğu vurgulanmıştır.

Gazetede yayınlanan haberlerde son olarak Halide Edib'in anılarını yazdığı "The Memories of Halide Edib", "Handan", "Harap Mabetler," "Turan" romanlarına da değinilerek, Edib'in hem ülkesinde hem yurtdışında çok iyi bilenen bir romancı olduğu ifade edilmiştir.

Özetle, *The New York Times* gazetesinde Halide Edib'ten doğu ve batının değerlerini birlikte harmanlayan "modern bir kadın" aydın, "kadınların ilerletilmesi için mücadele eden "kadın öncü", "Milli Mücadele'nin lideri" olarak bahsedilmiştir. Edib'in yaşadığı dönemde "batı diplomasına sahip ilk Müslüman Türk kadını" olması, kadınların çalışma hakkının olmadığı bir dönemde bir yazar ve romancı olarak kariyerini sürdürmesi, Osmanlı'da kadınlara boşanma hakkının tanınmasıyla birlikte buna cesaret edebilen ilk Türk kadını olması gibi nitelikleri nedeniyle batı basını tarafından kendisine ilgi duyduğu görülmüştür.

Kaynaklar

Adivar, Halide Edib, (1985). Yeni Turan. İstanbul: Atlas Kitabevi.

Ağbaba, Gönül, (1997). Halide Edip Adivar Hayatı-Sanatı- Eserleri. Şair ve Yazarlar. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Baykal Biçer,(2016). "Türkiye'de Protestan Eğitim Dizgesi Amerikan Kolejeri 1839-1922", Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık 2016 / Special number of Afro-Eurasia-December, s. 44-69.

Curti, Merle, (1998). American Philanthropy Abroad With a New Introduction by the Author. United States: Taylor&Francis Group.

Çalışlar, İpek, (2010). Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın. İstanbul: Everest Yayınları.

Durakbaşa, Ayşe, (2009). Halide Edip Adıvar Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Enginün, İnci, (1991). Türk Kadın Yazarları. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Freely, John, (2000). A History of Robert College. Volume 1–2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Greene, Joseph K., (1916). LeaveningTheLevant. Boston, New York, Chicago: ThePilgrimPress.

Hülya Argunşah, (2015). “Halide Edip’te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri: Seviye Talip’ten Ateşten Gömlek’e”, Tübar- XXXVII, Bahar Sayısı, s.27-51.

Jenkins, Hester D., (2008). Robert Kolejin Kızları/ Misyonerlik Feminizm Yabancı Okullar. (Çev. A. Aksu). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kazan, Frances, (1995). Halide Edip ve Amerika. Çev. BernarKutluğ. Araştırma Dizisi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Sürelî Yayınlar

“Turkish Feminist ArrivesToLecture: Mme. Halide EdibWillSpeak at Williamstown”. New York Times, 28 July 1928, pg.13,ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

“Turkish Feminist To Open Institute”. New York Times, 22 July 1928, pg.27,ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London

“TurkishWomanToTeach.: Mme. Halide Edib, RevolutianaryHeroine, toLecture at Barnard”. New York Times, 1 February 1931, pg.33, ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

“TurkishWomenSeekFreedom: ThrowingOffYoke of BondageandSeclusion—Demand Full Suffrage--...”. New York Times, 24 February 1924, pg.XX2,ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

Price, Clair.“A WomanSpeaksForThe New Turkey: Halide EdibHanumComestoAmerica as a StrikingSymbol of theChanged Life of theNear East”. New York Times, 29 July 1928, pg.SM4,ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

Sertel, M. Zekeria. “Turkey’sFiery ‘Joan of Arc’ Her Double Role as Leader: PenandGun Her WeaponsStirsup People...”. New York Times, 26 November 1922, pg.112, ProQuestHistoricalNewspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

Street, Clarence K. "Halide Hanum Recites the Epic of Turkey's Revival". New York Times, 14 October 1928, pg. A9, ProQuest Historical Newspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.

Wilson, P.W. "Halide Edib's Career an Honor To Her Sex and Race". New York Times, 6 June 1926, pg. BR11, ProQuest Historical Newspapers: The New York Times (1851-2008), The British Library, London.